

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ МОЛОДИХ УЧЕНИХ ТА ВИКЛАДАЧІВ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У 2016 РОЦІ: ДИНАМІКА ТА ПОРІВНЯННЯ

ANALYSIS OF SOCIOECONOMIC CONDITION OF YOUNG SCIENTISTS AND LECTURERS FROM TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV IN 2016: DYNAMICS AND COMPARISON

Жабін С. О.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України» (Україна, Київ), e-mail: zh_s@ukr.net,

Толстанова Г. М.,

доктор біологічних наук, професор, начальник науково-дослідної частини, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна, Київ), e-mail: gtolstanova@gmail.com

Станкова М. Д.,

кандидат історичних наук, науковий співробітник, Державна установа «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України» (Україна, Київ), e-mail: 0936600528@ukr.net

Zhabin S. O.,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow employee, State Institution «Institute of Research scientific and technical potential and history of science. G. M. Dobrova of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), e-mail: zh_s@ukr.net,

Tolstanova G. M.,

doctor of biological sciences, professor, chief research part, Kyiv National University. Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), e-mail: gtolstanova@gmail.com

Stankova M. D.,

Candidate of Historical Sciences, Research Fellow, State Institution «Institute for Research technical potential and history of science. G. M. Dobrova of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kyiv), e-mail: 0936600528@ukr.net

Стаття містить аналіз електронного соціологічного опитування молодих учених та викладачів КНУ ім. Тараса Шевченка (далі – КНУ), проведеного у 2016 р. Дане дослідження є продовженням та

розвитком низки соціологічних опитувань молодих учених НАН України, розпочатих у 2015 р. та опитування молодих вчених КНУ у 2014 р. Аналіз охоплює дані від респондентів стосовно патентування, публікаційної активності, участі в міжнародному науковому співробітництві, академічній мобільності, планів щодо майбутньої кар'єри. Порівняно показники аспірантів та молодих учених з академічної та університетської галузей. Автори дослідження рекомендують зробити політику педагогічного навантаження у ЗВО більш гнучкою відповідно до показників європейських країн, що дозволить працівникам університетів більше часу присвячувати науковим дослідженням.

Ключові слова: соціологічне дослідження, молоді викладачі, молоді вчені, наука в університетах, академічна мобільність, грант, КНУ ім. Тараса Шевченка.

Дані дослідження були оброблені в мові R (к.ф.-м.н. Ігнатенко О. П., ІПС НАН України).

The article contains an analysis of the on-line sociological study of young scientists and lecturers from Taras Shevchenko National University of Kyiv conducted in 2016. This research is a continuation and development of public opinion polls of young scientists of the NAS of Ukraine, initiated in and a survey of young scientists of the Taras Shevchenko National University of Kyiv initiated in 2014. The research methodology is presented. The analyzed data covers young researchers' responses regarding on housing, financial needs, households and equipment, job satisfaction, plans for their future careers. Authors made comparison of the performance of graduate students and young scientists from academic and university sectors. As a result of the study, the well-known issues in Ukrainian science regarding the unsatisfactory social and economic situation of young scientists, the lack of equipment and materials for conducting scientific research at the world level were confirmed. The scientific youth of Ukraine needs a program of preferential housing.

Keywords: sociological study, young lecturers, young scientists, Taras Shevchenko National University of Kyiv, NAS of Ukraine.

Data of this survey were processed using R language (Ph.D. Ignatenko O. P.)

ВСТУП

Актуальність обраної теми

Місце України у світовій спільноті залежить від її економічного потенціалу, а сучасна економіка – це економіка знань та інноваційного високотехнологічного виробництва. Питання розвитку освіти та науки вже давно стали стратегічними, проте сьогодні ми спостерігаємо погіршення їх стану в Україні, що віддаляє нашу державу від провідних країн світу. У рейтингу інноваційних економік світу Україна займає 46 місце у 2017 р. Протягом останніх трьох років рейтинг України знижується.

Яскравим прикладом негативних процесів в освітній та науковій системах України є ско-

рочення кадрового потенціалу, старіння кадрів та відтік молоді у порівнянні з нарощуванням кількості вчених в країнах ЄС. Дослідження О. С. Поповича свідчать, що нинішня ситуація настільки складна, що навіть за оптимальних умов (кардинальної зміни відношення держави до науки та надання 100% необхідного фінансування) на відтворення наукового потенціалу України 10 років не буде недостатньо, адже науковці формуються у наукових колективах і треба поєднувати навчання та наукову працю протягом багатьох років, причому під керівництвом досвідчених вчених для підготовки наступного покоління науковців [1; 2, с. 55–57].

Коротко, недоліки академічної та університетської систем України можна виразити в хронічному недофінансуванні та бюрократизації процесу підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. А наукова спільнота бажає свободу науковій творчості та підвищення персональної, а не формальної, відповідальності вчених та викладачів [3, с. 113–114].

З метою виявлення та визначення реально існуючих проблем наукової молоді, у наших дослідженнях ми звернулися до Ради молодих вчених, яка й допомогла нам провести у жовтні-грудні 2016 р. **соціологічне опитування** серед наукової молодих учених університету. Дане дослідження молодих учених та викладачів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (далі у тексті та таблицях – КНУ) є продовженням лонгітюдних соціологічних опитувань молодих учених НАН України (далі НАНУ-2015 та НАНУ-2016).

Особливості КНУ імені Тараса Шевченка

КНУ – багатогалузевий класичний університет дослідницького типу, основними завданнями якого є освітня, науково-дослідна та інноваційна діяльність. Завданням КНУ на найближчу перспективу є рівноправне входження до європейського та світового освітнього та наукового простору.

Про високі здобутки університетської спільноти свідчить, що у 2016/17 н. р. КНУ у черговий раз увійшов до світового рейтингу університетів, який складає компанія QS (Англія), посівши позицію 411–420. У регіональному рейтингу QS University Rankings: EESA (Східна Європа та Центральна Азія) КНУ посів 34 позицію, очоливши список українських університетів. У 2017 р. – уперше в Україні входження КНУ до найвідомішого Шанхайського рейтингу (ARWU) у номінації «Математика» на позиції 401–500.

15 грудня 2016 р. компанія Clarivate Analytics, власник наукометричної бази Web of Science, визнала КНУ найпродуктивнішим університетом України за кількістю публікацій (понад 11 тис.) у зазначеній базі, яка, разом із наукометричною базою Scopus від компанії Elsevier, є найповажнішим у світі ресурсом

доступу до публікацій і наукометричного аналізу.

У 2016/2017 н.р. освітній процес і науково-дослідну діяльність в КНУ забезпечують 29 структурних підрозділів, серед яких: 14 факультетів; 7 навчальних інститутів; Навчально-науковий центр «Інститут біології та медицини»; Навчально-науковий інститут «Інститут геології»; коледж геолого-розвідувальних технологій, оптико-механічний коледж; підготовче відділення, підготовче відділення із навчання іноземних громадян, Український фізико-математичний лицей; Астрономічна обсерваторія, Ботанічний сад, Канівський природний заповідник. Інноваційну складову діяльності, факультетам та інститутам, допомагає реалізувати Корпорація «Науковий парк Київський університет ім. Тараса Шевченка». Його місія полягає в просуванні та комерціалізації інтелектуальних R&D, технологічних проєктів у галузі теоретичних і прикладних наук [6].

Станом на 01 жовтня 2017 р. за всіма освітніми, освітньо-професійними і освітньо-науковими рівнями вищої освіти (5–7 рівні Національної рамки кваліфікацій) в КНУ навчалось понад 26,5 тисяч осіб: понад 1000 – за рівнем молодшого спеціаліста; майже 17 000 – за рівнем (ступенем) бакалавра; понад 700 – за рівнем спеціаліста (разом із другою вищою освітою); понад 6800 – за рівнем (ступенем) магістра; понад 1330 – в аспірантурі та ад'юнктурі; понад 90 – в докторантурі.

Загалом (за всіма рівнями) в Університеті ліцензовано 56 спеціальностей із 25 галузей знань (всього галузей 29) [7, с. 1–2]. За щорічним звітом проректора з наукової роботи в КНУ кадровий науковий потенціал суттєво не змінювався, хоча у 2017 р. було деяке зменшення загальної кількості докторантів та аспірантів [8, с. 25].

Проведення дослідження в такому потужному науково-освітньому осередку країни має важливе значення для розуміння існуючих проблем та формування відповідної наукової політики України. Соціально-економічне становище молодих вчених КНУ розглянуто в даній статті, а професійні показники та проблеми мобільності – у наступній.

Методологія дослідження

Під науковцями/молодими вченими в даній статті ми розуміємо науково-педагогічних працівників (викладачів), наукових працівників, аспірантів, кандидатів наук віком до 35 років, докторантів і докторів наук – до 40 років. Опитування проходило у жовтні-грудні 2016 р. шляхом розповсюдження електронної анкети Радою молодих вчених КНУ. Було опитано 219 респондентів, які займають як викладацькі посади, так і наукові посади в підрозділах: факультетах та інститутах.

Серед респондентів більшість становлять аспіранти, проте кандидатами наук є 37% опи-

таних, а 6% мають вчене звання. Зазначимо, що у наших дослідженнях ми враховували інженерів, не зважаючи на те, що згідно закону науковими є лише посади провідного та головного інженерів [4, с. 66].

Для аналізу результатів було застосовано методологію соціологічних досліджень. Генеральна сукупність, станом на грудень 2016 р., становить 2491 (опитано приблизно 9%) і об'єднує молодих учених, науково-педагогічних працівників, аспірантів та докторантів. Ефективна вибірка при помилці репрезентативності на рівні 5% із довірчою ймовірністю 95% становить 333, що перевищує кількість опитаних, тому ми вимушені прийняти підвищену похибку репрезентативності – 6,3% [5].

Репрезентативність підрозділів представлена в табл. 1. Згідно розрахунків, техніко-природничка секція в цілому була краще опитана, ніж соціогуманітарна, яка до того ж має значні переваги в чисельності: науково-педагогічних

працівників більше ніж у 4 рази, майже в 1,5 рази більше аспірантів, абсолютна більшість серед докторантів. З іншої сторони, техніко-природничка секція має абсолютну (більше ніж у 7 разів) перевагу в наукових працівниках, яких більше ніж науково-педагогічних працівників.

У двох групах більшість респондентів становлять аспіранти, проте в соціогуманітарній групі більше асистентів та доцентів, і є невелика перевага щодо наявності наукових ступенів та вчених звань серед респондентів, де більшість становлять жінки (68%), а в техніко-природничій розділ респондентів за статтю рівний (51% чоловіків, 49% жінок). В техніко-природничій секції 53% респондентів не мають педагогічного навантаження і 16% мають другу вищу освіту, а в соціогуманітарній – 11% і 22% вищу освіту.

Більшість (84%) не-аспірантів мають стаж роботи в університеті більше 3-х років, а 4%

Таблиця 1

Показники репрезентативності опитувань КНУ та НАНУ

Організація та дати проведення анкетування наукової/освітнянської молоді	Кількість респондентів	Генеральна сукупність на кінець року	Помилка репрезентативності
1	2	3	4
НАН України (пілотне, січень–березень, основне червень–серпень 2015)	428	4712	5%
НАН України (березень–квітень 2016)	488	3928	5%
КНУ (жовтень–грудень 2016)	219	2491	6,3%

Джерело: результати опитувань, дані відділів кадрів та Комісії по роботі з науковою молоддю НАН України.

Таблиця 2

Посади респондентів з техніко-природничої та соціогуманітарної секцій

№	Посада	Техніко-природничка секція, %	Соціогуманітарна секція, %	Загальний підрахунок, %
1	2	3	4	5
1	Аспірант	62%	55%	58%
2	Докторант	3%	1%	2%
3	Викладач	1%	3%	2%
4	Асистент	8%	24%	17%
5	старший викладач	9%	3%	5%
6	доцент / професор	2%	10%	6%
7	молодший науковий співробітник	6%	3%	5%
8	науковий співробітник	9%	3%	5%
9	керівник / заступник керівника підрозділу (кафедри / відділу / лабораторії)	2%	1%	1%
10	інженер / старший інженер / провідний інженер	7%	0%	3%

Джерело: результати опитувань

Наукові ступені респондентів (за виключенням аспірантів) з техніко-природничої та соціогуманітарної секцій

Науковий ступінь	Техніко-природнична секція, %	Соціогуманітарна секція, %	Загальний підрахунок, %
наукового ступеня не маю	11%	15%	13%
доктор наук	0%	6%	3%
кандидат наук	89%	80%	84%

Джерело: результати опитувань

Таблиця 4

Вчені звання респондентів (за виключенням аспірантів) у техніко-природничій та соціогуманітарній секціях

Вчене звання	Секція, %		Загальний підрахунок, %
	Техніко-природнична	Соціогуманітарна	
вченого звання не маю	87%	81%	84%
доцент	13%	13%	13%
професор	0%	4%	2%
старший науковий співробітник (старший дослідник)	0%	2%	1%

Джерело: результати опитувань

від 1 до 3 років, показники тривалості роботи в університеті аспірантів наступні: 13% працювали більше 3-х років та 49% від 1 до 3 років.

Отже, з отриманої анкетної інформації було виділено вибірко-групи респондентів КНУ: загальний підрахунок (середньоарифметичне значення), техніко-природнична секція, соціогуманітарна секція, аспіранти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ Соціально-економічний стан молодих викладачів та учених КНУ

Розпочнемо виклад соціально-економічного блоку з такого гострого питання, як отримання наукових ступенів та вчених звань українською молоддю.

Більше третини (38%) опитаних респондентів КНУ у 2016 р. мали науковий ступінь, якщо виключити аспірантів, то – 87%. (табл.3). Це підтверджує показник високої ефективності аспірантури в КНУ (68%). У 2016 р. аспірантуру КНУ завершили 343 випускники (274 з відривом та 69 без відриву від виробництва). Випускниками аспірантури: 83 дисертації захищені; 66 дисертацій подані до спеціалізованих учених рад; у 84 аспірантів дисертаційні дослідження рекомендовані кафедрами до захисту [8, с. 102]. Дослідження показало також, що молодий (до 40 років) доктор наук залишається поки що рідкістю в Україні.

Детальні дані щодо вчених звань респондентів (за виключенням аспірантів) представлені у табл. 4. Як бачимо більшість опитаних, не зважаючи на високі місця з наукових та

освітніх показників, які займає КНУ, не мають вчених звань. На нашу думку це пов'язано з занадто високими вимогами для їх отримання у законодавстві, останні зміни ще погіршили ситуацію.

Ми звертаємо увагу у Порядку присудження перш за все на: пп.2 п.5 – “які пройшли навчання, стажування або працювали у вищому навчальному закладі, науковій (або науково-технічній) установі в країні, яка входить до ОЕСР та/або ЄС, або є (чи були) керівниками/виконавцями проектів, які фінансуються зазначеними країнами, та мають відповідні сертифікати, свідоцтва, дипломи чи інші документи, які це підтверджують, або взяли участь у роботі не менш як однієї наукової конференції (конгресу, симпозиуму, семінару), проведеної у країні, що входить до ОЕСР та/або ЄС” та абзац 3 пп.4 п.5 “сертифікат відповідно до Загальноєвропейської рекомендації з мовної освіти (на рівні не нижче В2) з мов країн Європейського Союзу або кваліфікаційні документи (диплом про вищу освіту, науковий ступінь), пов'язані з використанням цих мов, або не менш як 10 праць, які опубліковані англійською мовою у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science, та не є перекладами з інших мов”. Якщо сертифікат рівня В2 ще, в принципі, можливо отримати в Україні, то поїздка на міжнародний захід або публікування за кордоном (переважно платні), є складними з економічних причин.

Ваше місце проживання

Вид житла	НАНУ (2015 р.)	НАНУ (2016 р.)	КНУ		
			2014 р.	2016 р.	Без аспірантів (2016р.)
1	2	3	5	6	7
власне житло	21%	23,2%	31,5%	31,96%	38%
орендоване житло	22%	26,2%	16,4%	19,63%	16%
проживаю батьками ³	28,3%	25,8%	33%	29,22%	34%
гуртожиток	28,7%	24,8%	19%	19,18%	12%

Крім того, необхідно зазначити різницю у ставленні до наукових ступенів та вчених звань серед вчених пострадянських країн та їх західних колег. Наявність наукових дипломів дає офіційне підвищення заробітної плати в Україні, тому виникли дві тенденції: 1. чиновник держустанови з науковим (як правило, економічним чи гуманітарним) ступенем, який не займається наукою, 2. намагання підвищити вимоги, щоб зменшити “фінансовий тягар” та централізувати цей процес в МОН. В західних країнах процедура отримання диплома при наявності наукових результатів спрощена та децентралізована, так, наукові установи та університети самі приймають рішення про присудження. Західна наукова спільнота звертає більшу увагу не на диплом, а на назву установи, яка його видала, та досвід роботи, подальші результати досліджень.

В Україні в Інституті біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України приблизно 10 тому кинули виклик Вищій атестаційній комісії (ВАК) – академік НАН України, директор Інституту В. П. Кухар ініціював видачу дипломів кандидата наук та доктора наук, одразу після успішного захисту дисертації у Вченій раді. Ці дипломи не мали прив'язки до системи оплати праці наукового співробітника та посадових привілеїв, проте вони відчиняли двері в закордонні наукові центри й лабораторії, бо їх визнавали за кордоном [10]. Наведений приклад виклику ВАК МОН насправді є звичайною практикою на Заході і піднімає питання про надання додаткових прав провідним ЗВО та науковим установам України, які мають світове визнання.

Житлові показники

Наші соціологічні опитування, які розпочалися у 2015 р., показують в цілому незадовільні соціально-економічні показники як молоді НАН України, так і молодих викладачів/вчених ЗВО м. Києва на тлі глибокої кризи в Україні, з деякими відмінностями між академічною та вузівською галузями.

Так, один із найважливіших показників – житловий- (табл.5) не є позитивним для молоді НАН України - КНУ оскільки більшість з них не забезпечені власним житлом. Так хоча

показники у ЗВО трохи кращі, проте майже третина опитаних респондентів КНУ проживають з батьками. Ситуація з житловим забезпеченням не змінилася за 2 роки в КНУ (стовпці 5 та 6 табл.5).

На додаткове питання, щодо оцінки респондентів якості їх житла, більшість (60%) відповіла, що “достатня”, в цілому розподіл відповідей між високою(14%) і низькою оцінкою (26%), вказує на незадоволення житловими умовами. Крім того, із плином років у більшості людей зростають як особисті вимоги до якості та комфорту житла, так і реальні потреби. Тільки 25% опитаних респондентів живуть у шлюбі та у 14% є діти.

Наведені показники фінансових потреб молодих учених та викладачів (табл.6) значно перевищують мінімальну заробітну плату в Україні, яку підвищили лише до 3200 грн., а саме аспіранти та асистенти становлять більшість опитаних. Також зазначимо, що рівень середньої заробітної плати у м. Києві за даними Державної служби статистики у грудні 2016 р. становив 11094 грн. [11].

Таблиця 6

Фінансові потреби молодих учених на місяць (2016 р.)

Фінансові потреби на місяць	НАНУ (2015 р.)	НАНУ (2016 р.)	КНУ
особиста, грн.	6004,42	7047,96	6898,54
сімейна, грн.	11714,89	17225,27	15943,41

Джерело: результати опитувань

Для порівняння: основною соціальною проблемою молодого вченого в Німеччині є пошук житла поруч із роботою. Середня заробітна плата молодих вчених у Німеччині складала 3500 євро у 2010 р. В їх середовищі майже не проявляється соціальна диференціація, викликана різноманіттям в оплаті в різних галузях науки, а також у бюджетних та позабюджетних організаціях [12].

Україна переживає глибоку соціально-економічну кризу. У грудні 2014 р. інфляція становила 24,9% (2015 р. – 43,3%) порівняно

**Відповіді респондентів КНУ на питання
“Чи Ви вважаєте себе годувальником у родині?” (2016 р.)**

Респонденти	Так	Мій внесок у сімейний бюджет є суттєвим	Ні
1	2	3	4
Загальний підрахунок	18%	36%	46%
Загальний підрахунок (без аспірантів)	24%	40%	36%
Техніко-природнича секція	22%	36%	42%
Соціогуманітарна секція	15%	36%	49%
Аспіранти	14%	33%	53%
аспіранти (техніко-природнича секція)	13%	34%	53%
аспіранти (соціогуманітарна секція)	15%	32%	52%
КНУ (2014 р.)	21%	—*	—*

*інформація відсутня

Джерело: результати опитувань

Таблиця 8

**Праця за сумісництвом
(можливо було обрати кілька опцій додаткових джерел доходів) у 2016 р.**

№	Додаткові джерела доходів	НАНУ	Аспіранти НАНУ	КНУ		
				Загальний підрахунок	Без аспірантів	Аспіранти
1	2	3	5	6	7	
1	Немає	51,2%	50,5%	77,17%	90,22%	67,72%
2	викладацька діяльність	13,1%	8,2%	13,7%	15,22%	12,6%
3	в комерційних структурах	12,7%	13,4%	19,18%	13,04%	23,62%
4	наукова діяльність	8,2%	10,3%	12,33%	17,39%	8,66%
5	Дистанційно (через Інтернет)	12,5%	15,5%	10,96%	7,61%	13,39%

Джерело: результати опитувань

з 0,1% в грудні 2013 р. [13; 14]. За інфляційним звітом НБУ, базовий індекс споживчих цін (ІСЦ) (зазвичай його використовують як показник загального рівня інфляції в економіці) станом на січень 2016 р. збільшився на 34,7%, хоча на 2016 р. прогнозувалося його зменшення до 12% [15; 16, с. 13]. Станом на травень 2015 р. молоді вчені НАН України визначили свої фінансові потреби на місяць в середньому у 6004,42 грн., а фінансові потреби сім'ї – у 11714,89 грн. [4, с. 71]. Узагальнені особисті фінансові потреби молодих вчених та викладачів (та їх сімей) у 2016 р. показують явне зростання, що не відповідає прогнозованим 12% інфляції. Причому ми наводимо дані опитувань до зими 2016/2017, тобто до введення нових тарифів на оплату комунальних послуг.

Додаткове питання про фінансовий стан домогосподарств, показує, що тільки 15,1% можуть дозволити собі все, що забажають.

У порівнянні з даними 2014 р. ми спостерігаємо в цілому погіршення фінансового стану домогосподарств. Враховуючи те, що з зими 2015 р. оплата комунальних послуг стрімко

зростає, дане економічне питання набуло соціальної (і навіть політичної) гостроти. Справді, у 10–15% респондентів є труднощі з оплатою комунальних послуг (меншою мірою це хвилює аспірантів з гуртожитків) і ця проблема тільки зростає, оскільки тарифи зростають. Значна частина населення України оформила собі субсидії. Також, ми спостерігаємо, що приблизно на 15% зріс показник неможливості купити меблі та побутові прилади. Прошарок заможних складає 10–15%, у 2014 р. до нього відносили себе 1,5% респондентів, а ще 29,4% засвідчили, що можуть дозволити собі деякі дорогі речі. Тобто, на нашу думку, 30,9% респондентів КНУ у 2014 р. відносило себе до категорії заможних чи, принаймні, забезпечених, оскільки навіть, найбагатші люди як правило заощадливі і роблять дорогі покупки рідко, після тривалих роздумів.

Також про погіршення фінансового стану наукової молоді свідчить зміна відповідей щодо їх внеску до сімейного бюджету (табл. 7).

За даними 2014 р. годувальником себе у родині вважали 21% респондентів. Звичайно,

слід брати до уваги традицію нашого суспільства, що годувальником у родині вважається чоловік, а в попередньому дослідженні жінки становили 70% [5, с. 20], по-друге, та частина молодих вчених, яка живе з батьками, менш схильна вважати себе годувальником.

На дещо краще фінансове становище молоді в КНУ у порівнянні з іншими установами вказують відповіді респондентів щодо додаткової праці (табл.8).

Молоді викладачі в КНУ більш зосереджені на своїй основній діяльності, проте тенденція підробітку молоді з бюджетної сфери у комерційних структурах присутня. На рівень підробітку впливає не тільки фінансова потреба, а й можливість працювати за сумісництвом. Викладачі, як правило, більш завантажені, ніж академічні вчені та аспіранти.

Робоче місце та його обладнання

Проаналізувавши відповіді на це питання, ми зробили висновок, що в цілому близько 75% респондентів-молодих вчених КНУ зазначили, що їх робоче місце недостатньо обладнане. Половина техніко-природничої секції не вистачає обладнання, матеріалів, реактивів. Потреби в офісній техніці та науковій літературі однакові для обох секцій.

Дані проблеми є загальними для молодих науковців та викладачів України в цілому, причому згідно даних оцінка матеріального забезпечення в ЗВО навіть вища ніж в НАН України.

Згідно даних опитувань в трьох організаціях найкращим за обладнанням робочого місця став КНУ. 24,66% його молодих викладачів задоволені робочим місцем, у порівнянні з 12,1% НАН України, проте проблема нестачі обладнання для проведення наукових досліджень на техніко-природничій секції становить 50%.

В опитуванні 2014 р. потреба в обладнанні спільного доступу (центри колективного користування) для соціогуманітарних наук становила 19%; для природничих наук – 16%; для технічних наук – 29%. Потребували матеріально-технічної бази (обладнання, матеріали, реактиви тощо) на соціогуманітарних науках – 28% молодих вчених; на природничих науках – 12%; на технічних науках – 53%. Про необхідність в інформаційних ресурсах (друковані та електронні видання, Інтернет і т.п.) заявили на соціогуманітарному напрямку – 65% респондентів; на природничому напрямку – 69%; на технічному напрямку – 87% [5, с. 12].

Ситуацію з обладнанням та офісною технікою наукових установ та університетів в Україні погіршує з 2014 р. ряд заборон, введених із метою економії державних коштів. Постанова Кабінету міністрів України «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» від 01.03.2017 р. №65 зобов'язала державний сектор припинити за кошт бюджетних коштів купівлю легкових автомобі-

лів, офісної техніки, друкувати продукцію, яка не пов'язана з функціями державних органів влади, проводити симпозиуми, а також оплачувати службові відрядження працівників, за винятком переважно тих, де витрати бере на себе сторона, що приймає [17].

Шляхами отримання нового наукового обладнання та матеріалів в Україні стають кошти спеціального фонду (наприклад, грантові) та контакти з іноземними колегами, які можуть подарувати обладнання, проте виникає проблема розмитнення при перетині державного кордону.

Вплив на теми наукових досліджень

Питання вирішального впливу факторів та оточуючих до вибору теми досліджень ми також відносимо скоріше до соціальних показників. Результати опитування вказують на вельми вирішальний сумарний вплив наукового керівника (звичайно, що у аспірантів він найвищий) та кафедри (студентські дослідження також знаходяться під впливом наукових керівників та кафедр). Хоча про абсолютну роль цих двох показників мова не йде, оскільки захоплення шкільних часів, перспективи кар'єрного зростання, наукові публікації вчених-колег, конференції, можливість комерціалізації теж значно впливають на вибір теми дослідження.

Відповіді на дане питання направляють нас до дискусії про співвідношення самостійного вибору теми дослідження аспірантом та діяльності наукових установ та організацій, що визнають цінність наукових результатів. Звичайно, слід погодитись, що самостійний вибір теми позитивно впливає на мотивацію виконати дослідження. Проте, певну рацію також має твердження, що більшість аспірантів першого року навчання не можуть повністю самостійно сформулювати і обґрунтувати тему майбутньої дисертації (як правило, у аспірантів є лише їм цікава сфера), і тому їм призначають наукового керівника, а докторантам – наукового консультанта.

Відповіді респондентів КНУ на питання «Що найбільше вплинуло на Ваш вибір спеціальності і теми дослідження? Можна обрати не більше 4 варіантів».

Враховуючи знаний вплив навчання у середній школі на формування майбутнього фахівця (24% у техніко-природничої секції), автори висловлюють занепокоєння намірам «об'єднати» фізику, біологію, хімію та інші наукові дисципліни в «інтегрований природничий курс» [18]. НАН України зайняло негативну позицію щодо пропозиції МОН України і вважає її «загрозою для системи підготовки професійних кадрів» [19]. Більшість людей саме у шкільні часи орієнтовно визначає свій шлях, а введення єдиного та незрозумілого природничого курсу (без підручників, без підготовлених кадрів, без програм, без апробацій для декількох навчальних класів) може зни-

щити професійні мрії в науці і техніці майбутніх фахівців України через низьку якість викладання.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Дані проведеного в КНУ дослідження у 2016 р. показали, що соціально-економічний стан респондентів є незадовільним, а фінансовий стан домогосподарств низьким, і за останні два роки ще більше погіршився. Меншість вважає себе годувальниками у родинах. Проблеми аналогічні становищу наукової молоді в Україні в цілому, проте ми бачимо дещо краще фінансове становище молоді в КНУ у порівнянні з іншими установами.

2. Низькі доходи молодих академічних вчених та викладачів ЗВО на тлі високої інфляції та підвищення цін на базові життєві потреби не дозволяють їм ефективно вирішувати основні соціальні проблеми, починаючи з житлової проблеми, яка завжди була і залишається однією з найважливіших. Наукова молодь України потребує програму пільгового житла.

3. Молоді викладачі та вчені КНУ більш ніж їх в колеги в НАН України задоволені своїм робочим місцем, хоча традиційні труднощі з науковим обладнанням мають місце. Тільки половина респондентів з науково-технічної секції задоволена доступом до наукового обладнання.

Список використаних джерел

1. Попович О. С. На яке майбутнє може сподіватися українська наука / Українська правда життя URL (дата звернення: 29.10.2017): <http://life.pravda.com.ua/columns/2017/03/17/223188/>

2. Попович О. С., Костриця О. П. Прогнозні оцінки еволюції вікової структури і чисельності дослідників в Україні в найближче десятиріччя *Наука та наукознавство*. 2017. №1. С. 48–59.

3. Оноприенко В. И. Аспирантура. Тернии и риски становления исследователя В. И. Оноприенко. – Saarbrücken (Deutschland): Lambert Academic Publishing, 2016. – 119 S. ISBN 978-3-659-95378-21

4. Жабін С. О., Казьміна О. П., Вашуленко О. С., Соснов О. С. Аналіз даних соціологічного дослідження молодих вчених НАН України у 2015 році *Наука та наукознавство*. 2016. №2. С. 62–77.

5. Звіт за результатами соціологічного дослідження «Актуальні проблеми молодих науковців КНУ ім. Тараса Шевченка» [Електронний ресурс] / Рада молодих вчених Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL (дата звернення: 29.10.2017): http://www.chem.univ.kiev.ua/upload/ysc_actual_problems_results.pdf.

6. Про нас [Електронний ресурс] / Корпорація Науковий парк Київський університет ім. Тараса Шевченка. URL (дата звернення: 15.02.2018): <https://scp.knu.ua/ua/pro-korporatsiui>

7. Звіт ректора Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Губернського Леоніда Васильовича. 2017. URL (дата звернення: 10.04.2018): <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2017.pdf>

8. Науково-дослідницька робота у Київському національному університеті ім. Тараса Шевчен-

ка: підсумки за 2017 р і завдання на 2018 р. – під заг. ред. і керів. В. С. Мартинюка, Г. М. Толстанової. URL: http://science.univ.kiev.ua/upload/ZVIT_SCIENCE_2017_fin.pdf

9. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» від 14.01.2016 № 13 URL (дата звернення: 29.10.2017): <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16>

10. Наука в ручному режимі. Валерій Кухар: Ми справді вже понад 10 років видаємо дипломи кандидата і доктора наук після захистів дисертаційних робіт, проведених у нашому інституті / тижневик «Дзеркало тижня» (дата звернення: 29.10.2017): https://dt.ua/SCIENCE/nauka-v-ruchnomu-rezhimi_-html

11. Середня заробітна плата за регіонами за місяць у 2016 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/reg_zp_m/reg_zpm16_u.htm

12. В Германиі состоялся круглый стол по проблемам молодых ученых / Совет молодых ученых РАН. 24.03.10 URL: (дата звернення: 29.10.2017) <http://www.yras.ru/activity/scientific-conferences/3-cebit2010.html>

13. Оцінка інфляції (грудень 2013 року). Департамент статистики, аналізу та прогнозування НБУ. URL: (дата звернення: 25.10.2016). <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=408524>

14. Оцінка інфляції (грудень 2014 року). Департамент статистики, аналізу та прогнозування НБУ. URL: (дата звернення: 25.10.2016). <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4973008>

15. Глосарій банківської термінології. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123344 (дата звернення: 25.10.2016).

16. Інфляційний звіт НБУ. Липень 2016. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34754671>. (дата звернення: 25.10.2016).

17. Постанова Кабінету міністрів України «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» від 1 березня 2014 р. №65 URL (дата звернення: 01.11.2017): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-p>

18. Лілія Гриневич, Міністр освіти та науки: «Кваліфікація вчителя - найбільший виклик для нас» URL (дата звернення: 01.11.2017): <http://mon.gov.ua/usi-novivni/interview/2017/01/26/liliya-grinevich,-minist-rosviti-ta-nauki-kvalifikacziya-vchitelya-najbilshij-viklik-dlya-nas/>

19. Щодо запропонованого Міністерством науки і освіти України проекту типового навчального плану для 10-11 класів загальноосвітніх середніх навчальних закладів. URL: (дата звернення: 01.11.2017): <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=2885>

References

1. Popovich O. S. What Ukrainian science can hope for in the future. Ukrainian Science /Ukrainian Truth Life [in Ukrainian] URL: <http://life.pravda.com.ua/columns/2017/03/17/223188/>

2. Popovich O. S. Kostrytsya O. P. Forecast estimates of the evolution of the age structure and number

of researchers in Ukraine in the next decade. Evolution of the age structure of scientific personnel Ukraine, Russia and Belarus since 2000. Science and science of science. 2017. No. 1: 48–59 [in Ukrainian].

3. Onoprienko V. I. Postgraduate studies. The thorns and risks of becoming a researcher. - Saarbrücken (Deutschland): Lambert Academic Publishing, 2016. - 119 S. ISBN 978-3-659-95378-21 [in Russian]

4. Zhabin S. O., Kazmina O. P., Vashulenko O. S., Sosnov O. S. Analysis of data from sociological study of young researchers from the NAS of Ukraine in 2015. Science and science of science. 2016. No. 2: 62–77 [in Ukrainian].

5. Report on the results of the sociological study “Relevant Problems of Young Scientists at Taras Shevchenko National University” [Electronic resource] / Council of Young Scientists of Taras Shevchenko National University of Kyiv. URL: http://www.chem.univ.kiev.ua/upload/ysc_actual_problems_results.pdf. (Last accessed: 29.10.2017) [in Ukrainian]

6. About us [Electronic resource] / Corporation Science park Taras Shevchenko University of Kyiv. URL: <https://scp.knu.ua/ru/pro-korporatsiiu> (Last accessed: 15.02.2018) [in Ukrainian]

7. Report of the rector of the Taras Shevchenko National University of Kyiv of the Governor Leonid Vasilievich. 2017. URL [in Ukrainian] <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2017.pdf> (Last accessed: 10.04.2018)

8. Research work at Taras Shevchenko National University of Kyiv: results for 2017 and tasks for 2018 – V.S. Martynyuk, G.M. Tolstanova URL: http://science.univ.kiev.ua/upload/ZVIT_SCIENCE_2017_fin.pdf (Last accessed: 29.10.2017) [in Ukrainian]

9. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On Approval of the Procedure for Appointing Scientists to Scientific and Research Pedagogical Workers” dated January 14, 2016 No. 13 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16> (Last accessed: 29.10.2017) [in Ukrainian].

10. Science in manual mode. Valeriy Kuhar: We have been issuing the diplomas of the candidate and doctor of sciences for over 10 years after the defense of the dissertation papers held at our institute / the weekly “Mirror of the Week” URL: https://dt.ua/SCIENCE/nauka-v-ruchnomu-rezhimi_.html (Last accessed: 29.10.2017) [in Ukrainian]

11. Average salary by region for a month in 2016 / State Statistics Service of Ukraine URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/reg_zp_m/reg_zpm16_u.htm (Last accessed: 29.10.2017) [in Ukrainian]

12. A roundtable on problems of young scientists was held in Germany / The Council of Young Scientists of the RAS. 24.03.10 URL: <http://www.yras.ru/activity/scientific-conferences/3-cebit2010.html> (Last accessed: 29.10.2017).

13. Assessment of inflation (December 2013). Department statistics, analysis and forecasting NBU. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=408524> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian].

14. Evaluation of inflation (December 2014). Department statistics, analysis and forecasting NBU. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4973008> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian].

15. Glossary of banking terms. National Bank of Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123344 (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian].

16. Inflation Report. July 2016. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34754671> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian].

17. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On saving state funds and preventing budget losses” of March 1, 2014, No. 65 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-п> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian]

18. Lilia Grinevich, Minister of Education and Science: “Teacher qualification is the biggest challenge for us” URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/interview/2017/01/26/liliya-grinevich,-ministr-osviti-ta-nauki-kvalifikacziya-vchitelya-najbilshij-viklik-dlyanas/> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian]

19. About the typical curriculum for grades 10-11 of comprehensive secondary schools proposed by Ministry of Science and Education of Ukraine. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=2885> (Last accessed: 25.10.2016) [in Ukrainian]